

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№ 27 (15465) ♦ 1995 чылдың февраль 11, суббота

Ат салган шагы 22.20 → Садар өртөз 300 рубль.

ЧАЗАКТЫҢ ОТЧЕДУН ТАНЫШТЫРГАН

КЫЗЫЛ - ТАЙГАНЫҢ «ХАРААЧЫГАЙЛАРЫ»

Репортаж

Барым-Хемчик кожуунун чагырга бажычыны курал-дарыяга алына кожуунун ажил-агыйларынын удурткучулары, тускай өртемчилери, сумулар чагыргаларынын даргалары, олардын оралакчылары, Кызыл-Мажалык суурда албан, организациялардын удурткучулары болгаш өске-даа хой актив аяна чыгыптыр. Чышка келгенерге 1994 чылда экономиктик реформалары ботталдыр болгаш экономиканын база социал адырны ажил-чорудууга амын хандыр талаа-биле Тыва Республиканын Чазактын Отчедун ТР-нин Чазак Ваптинанын оралакчысы В. С. Шырап таныштырган.

Чазактын Отчедуну талаа-биле кожуун чагырганын даргазынын көдөз ажил-агый талаа-биле оралакчысы Ч. Х. Догула, Шекпер суму чагырганын даргазы Н. И. Ооржак, Президентин кожууда төлөөзи В. Д. Монгуш, кожуун чагырганын даргазы Д. К. Хомушко олар саял-оюндарын берген.

В. С. Шырап чыгырганын хой санын айтыргаларына харыны берген.

Тыва Республиканын Улетүр, энергетика, транспорт болгаш харылаа аймазынын сайманы Н. В. Дьякова баштаган бөлүк харымсалгалы ажилдакчылар Ак-Довурак хоорайга чедип келген. Февраль 7-де хоорай активинин хуралы болган. Орта ТР-нин Чазактын Отчедун Н. В. Дьякова таныштырган. Бо талаа-биле санал-оюну солчулгалары база болган болгаш хоорай чурттакчыларынын мурнунда турар чугула айтыргалары база чугалажык көргөн.

ТР-нин Чазактын Отчедун таныштыргары-биле кожуунда келген В. С. Шырап, хоорайда Н. В. Дьякова баштаган бөлүктер күш-ажылы коллективтерге барып, ук Отчету таныштырган болгаш бо талаа-биле чоңун санал-оюндарын дынаан. Чазактын харымсалгалы ажилдакчылары күш-ажылы коллективтерин мурнунда турар шиптирээр берге айтыргалары дуалажык, практиктик хемчеглерин база алганнар.

Хомог-оол МОНГУШ.
Барым-Хемчик кожуун.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

Улут-Хем кожуунун мал эмнелгезинин гаражындан январь 11-ин дүнесинде ийи чаа машина оорлан турган. Шагда ажилдакчыларын дүң-чүк, кызымак, бедик профессионализм-биле аялганынын түнелинде оорланган машиналар каш-ла хонгаш тывылган, оорлар туттурган.

Истеге ажилдан чоруткан шагда ажилдакчыларына милициянын лейтенанты кел-херек үтүдгелеринин истеге килдинин начальни Оюл-оол Чамбенич Молгушка, милициянын поподковникти кожуунун иштин херектер килдинин начальниин бралакчысы Валерий Монгушович Корен-оога, милициянын майору кожуунун иштин херектер килдинин начальниин бралакчысы Виктор Кууларович Пюронага, кем-херек үтүдгелеринин истеге килдинин ажилдакчысы, милициянын улут лейтенанты Сергей Геннадиевич Самарга, килдинин чолчааны Николай Николаевич Могиликовича улуу-биле өөрүп четтиргенин илеришпаша, оларнын бо калдык берге, айылдык ажилыга, бергерге торубайн моон сонгаар-даа чедикчинин ажилдарын, үр-түндөлдөрүн, өн-найбардык, калдыкшынд күзөгөн.

Улут-Хем кожуунун мал эмнелгезинин ажилдакчылары.
Арат ажил-агый ассоциациясы.
(Гонорарын — «Шыгаш»).

Декабрьн көржөк бус шыккан кышка эртен. Дөдө сылдыстар ам-даа имерип, «чоруп хончуу чогулу, силерге көстүп, орунар дургаар чырыдып берээни» дөң шыкпаш оя-бо чинекешип, көжери көжүп турган. Хемчик хемни дургаар үнгөн ыштарын чаражын чүд дээр, будук буруу ак тоң кедиктен дег кылдар ак хыраа апарылган тургулар. Суг-Аксы биле Кызыл-Тайга арасынын оруу онулуңгид бола-даа, ырда ирдеген Кызыл-Тайганы, оң баары дургаар чырыдып чоруткан Чес-Вулууну чараш-каазын магадал чораш, Кызыл-Тайга суурга чедип келгенин эскертпей берди. Эртенги шакта совхоз конто-разинга келиривиске, ында-мында өрөлдөрдөн кижилер ажил айыл-биле үнү-кирип туралар, бир-ле черде даарын машинанын чанын аяа таалангы даажы менге йаар чайгар-ла хаара түд берди. Солагай талаа дааш үнгөн эжинги ба-кылай бээримге, бир-ле аныяк кижини мана-даа эскерер хире эвес, машина даажында халык болгаш алыкканын илдиге дааранган олуру. Артын-дан келген ажил бээримге, ол менешпаша, менче улут карактарын элденсеп херектер көрүп келди. Алымын-да кеттинип алганынын шеверини көчүп, үжөн хар хире, бажына келип алган бөрүгү-лаа, көк торгу хураган кежи хөрөктөжин-даа даарап кааны бир тускай, хулу-мүрүптерге борбак кызыл чактардында сыртылаажы арнын улам аныксыдыптар хөрөжөн кижини даарын соксадан кааш, «Кандыг унуруч чор силер дөң хевирдиг менче хулу-мүрүү араак көрүндү. Чугалажык таныжып келиривиске, Кызыл-Тайга чагырганын чанында тургустунган шеверлекчилер биче бу-

дүрүлгезинин удурткучу Кара Бауевна Түлүш болду. Суурда хөрөжөннөр чову-ленин удуртулганы-биле бо бригада артын чылын чайын тургустунган-даа бола, чүд-дө суурда эвес, кожуундан безин сырткы хаттарын, курткаларын күөлдүн-биле даарадып ап турар апарган.

— Бүдүрүлгезинде алды кижини ажилдап турар бис, Эртен чыдын суурну чагырга чери марафон кылгаш оон кирген аждадан чүд эрер машинаны, хеп даарап постерин сатып берген — деп, Кара Бауевна ажилын таныштырып туралар, өске даарын кылар уурук-сууруктап чыгып келдилер. — Шүтү чаныс пахта көр дээривиске, машинамыс чаныс, ыччангаш чагырганын чамдыктарымыс бажынырына хол-биле илп келерге, оон машинага даарап алырдыр бис. А чүн эрерип, аргыттар ууус ажы-лаш недела хуусаада кылгаш, чагыкчыларга саадааш-кын чок кылып берин турар.

Кара Бауевна-биле чугалажык турар арамста улуг-дө берген хөрөжөн кижини кирип келген бөрүттер, херектештер даарап олурган уруларга барып: «Алтынны кылгаш даараада хулу-мүрүттер чок даараа, а аралынын ырадыл калпалар, кор-байт үнүп көр, чүдү-лаа өйүп көрүп кылар чор, кыстар» деп сурган тур.

— Бо бистин башкарыкчымыс, хоууус, караамсы боуру угаамсы Регина Хеймер-ооловна Монгуш-тур. Моон арга-сүмези-биле бола бүгү чүдүлдөр даараттыган — деп, Кара Бауевна ханада кылган каан шактарда дел-гей салган бонук идиктерин, иштин хой кежи-биле даарап алгас курткамы, кон-чуг чараш кай хээлгич чы-чым-биле додарлап каан

хураган кежи хөрөктөшти көргүстү.

Алды кижиден тургустунган даарын кылар бригада чүдө боттарынын инициатива-биле ажилдап, бүдүрүп продукциямын түкү-биле санажып турарлар. «Кызыл-Тайга» совхоз көдөз ажил-агый продуктуларын ажаап алыр талаа-биле өреширден дүштөстөн. Мал бажынын хорамчаа база-да улаткан. Ынчалгаш совхоз ажилдакчылары шалы алышын ай-ай-биле алыштырар. Акша-тогерик чок дөң, чок чүдү-рун чүдүк алдынче супак олурар эвес, кандыг-бир аргаларын ажылар апар. Акша-тогерик чок-даа бол-ам, аммырал бодунун агы-мы-биле чорур, чок идик-хепти кедер, аш-чөмчүн чир апар.

— Чоңуң акша-тогерик чоңун көрүп олурар эвес, кылган чагырганын өткө, саржага-даа оран алгаш оон боттарымыс саткыш, пост-тарымска хергелээр, бос, удаам, хендир сатып алырдыр бис — деп, Кара Бауевна сеткилин чажырды. — Чамдык чагыкчыларын идик-хепти чөдөгө-даа кы-лып берип турар-дыр бис.

Тыванын улустун чаагай чаңылы — кандыг-даа үлө бот-боттары дөңгөр, үлө үлө үлө хари кижини безин калды төрөннүндөн артык каам. Бо бичин 170 ажыг өрөгелин суурда — чон бот-боттарына берге минуталарда дуалажып, бирээзи мал малдап, сүдүн, саржаан кылып, өскө-өн идик-хевин даарап, үшкү-мүрү уруг-дарынын эртем-би-лигте чедип, бир демит чурттап чорурганга калчап өөрүтөс боор.

Даарын кылар Лина Ондар, Оюма Ондар, Нона Ондар, аргымыр талаа-биле

Тыва Республиканын Президентизи Ш. Д. ООРЖАККА УГУУЛГА

Хундүдүг Шериг-оол Дизиничи!

Тыва Республикада аграр реформалар беш чыл уламчылап чоруп турар, ол үдө бистин республиканын чер ажилдылары — араттар болгаш фермерлер өңчүң хевирлерин болгаш ажил-агый чорудууларынын аргаларын шилип алыр арганы ап келген болгаш ап-даа турар.

2,3 муң ажил-агыйлар кымдан-даа хамаарылга чок арат, фермер ажил-агыйларны тургузарын оруунче кирген. Хой-хой идеягел, деткимче чок хөөнер туражок, ажил-агыйнын ол хевирлерин тургустунган ханы экономиктин кризистин байдалдырышта безин бодунун амьдыралчыны бадыткаан.

Фермер ажил-агыйнын эки дөштүнн боттуг сайгарылганын шынадып турары: бакыларга чөөлдер эгиттинип, республиканын нити аш-чөм фондунга фермерлерин салышынын улам коску апар чылар. 1994 чылда 8 муң тонна тарааны, 5,2 муң тонна сүтү, 1,7 муң тонна этти, 74 тонна дүктү, 400 тонна картофельди, 380 тонна ногааларын бүдүргөн, 7 муң тонна ситенин белеткөөн. Арат-фермер ажил-агыйларын амьдыралчы быжыг турушту көдөзө рыноктуг чарытталарын быжыглап турар.

Ынчалгаш эртен чылдарын экономиктиг реформаларын дуржулгазында алгаш көөргө, перспективтиг экономиктиг чарытталарга, ылангы оларын эге үе-чалаанын, күрүнө деткимчезинин иленилгич хемчеглеви чокта оларын хож-жудданы херек кырында бүтпейн баарын көргүзүп турар.

Президент болгаш Чазак фермерлерге деткимчени коргузуп турар, ыналгаш оон дүңгөр хөдөөлү чөтөс болгаш чаа хевирин бичи арга-чарыларын илердир арганы бербиин турар. Арат болгаш тараачын ажил-агыйларга күрүнө деткимчезинин дол-бурун программаны мынчага чедир чок.

Арат-тараачын ажил-агыйларын республика конф-ренциясы Президентиге, Чазакка бо угуулганын чорудуп, республиканын арат-тараачын ажил-агыйларына 1995-1997

Хундүдүг Президент! АУИ-чүгү арат-фермер секторунун хож-жудданын берген чарыдаларга орулгалыг кылдыр эгиттинип турар болгаш ол республиканын экономиктиг күчү-шудданын быжыктыгына дуалаар деп чүвени бузурдип тур бис.

Тыва Республиканын арат-тараачын ажил-агыйларынын IV конференциясы делегаттары. 1995 чылдың февраль 3.

Тыва Республиканын Дээди Хуралынын Даргазы К. А. БИЧЕЛДЕЙГЕ УГУУЛГА

Хундүдүг Каадыр-оол Алексеевич!

Тыва Республикада аграр реформалар беш чыл уламчылап чоруп турар, ол үдө бистин республиканын чер ажилдылары — араттар болгаш фермерлер өңчүң хевирлерин болгаш ажил-агый чорудууларынын аргаларын шилип алыр арганы ап келген.

2,3 муң ажил-агыйлар кымдан-даа хамаарылга чок арат, фермер ажил-агыйларны тургузарын оруунче кирген. Хой-хой идеягел, деткимче чок хөөнер туражок, ажил-агыйнын ол хевирлерин тургустунган ханы экономиктин кризистин байдалдырышта безин бодунун амьдыралчыны быжыг туруштуу бадыткаан.

Арат, фермер ажил-агыйларын боттарынын бедик ажилын шынадып турарын боттуг сайгарылган көрүп болур. Бакыларга чөөлдер эгиттинип турар, республиканын нити аш-чөм фондунга оларнын салышынын улам коску илерер оран. 8 муң тонна тарааны, 1,7 муң тонна этти, 5,2 муң тонна сүтү бүдүргөн.

Фермерлер боттарынын үлөгөр-чөдөгө-биле көдөзө рыноктуг чарытталарын быжыглап турар. Ынчалгаш фермер ажил-агыйларын хож-жудданын үлөгөр чөдөгө-биле берге дөңгөр хөдөөлү тулар. Оң чок чылдаанын — ханы экономиктиг кризис. Амьдыралдын дыка хой айттыргалар аграр секторда реформа талаа-биле нормативтиг эрге-хожуу ба-азаанын коңчуг сула бооп турарында херек кырында шиптирлеттинер арга чок.

Тыванын арат, фермерлеринин IV конференциясы

Тыва Республиканын Дээди Хуралынын Даргазы К. А. Бичелдей Фермердыг Хуралдын Курене Думазыга девискээр политиказынын угулганынын дугайында парламент думалыгына киржи чораш келген. Парламент думалыгынын болгаш Москвага ажил-агый кылып чоранын түнелдерине база ТР-нин улустун Улуг Хура-

БӨГҮНГҮ ШКОЛА, ООҢ ДААРТАГЫ ХҮНҮ, КЕЛИР ҮЕЗИ

(Республиканын башкылар конференциязындан)

Февраль 7-де национал школанын чугула айтыргаларын талаа-биле башкыларын болгаш өрөдиге албан чарларын ажилдакчыларынын эртем-теоретиктиг конференциясы болуп эртен.

Анаа тургустунган айтыргаларын эне чугулазы — нити өрөдиге системанында кол черин эелен турар национал школанын нарын айтыргалары. Ол чүд дээрге бөгүңү школа, оон даартагы хүнү, бөгүңү өрөникчи, оң келир үдө салым-чолу. Бир эвес оон-даа тодаралар болза, бүгү Россия Федерациязында күрүнө стандарттары (доктааттынган хемчеглер) биле республика (регион) стандарттарын дүштүрүлгезин, өрөдиге программаларын чарытталганы, оон үлөшенин башкылаанкынын чаа-чаа аргаларын дилеп тывары. А ол аргаларын биринчи өрөдигенин күрүнө болгаш республика стандарттарын азы бодунун-биле — өрөдиге системанын бир аяк доктлаттынган ижегал хемчеглерин (норма-чектерин) аныларын республиканын негелде-хергелелеринге дүштүр ажилди кыллары.

КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ ЧУГУЛА АЙТЫРГЛАРЫ (куруенин) негелде-хергелелерин айыл-биле оон билик-кол оорулганы мурнуна салган. Бирөөдө, башкылар болгаш өрөдиге системанын өске-даа ажилдакчылары башкылаанкынын теоретиктиг чугула айтыргалары-биле таныштырып, чөптөгөзү, ийде — школаларын практиктик ажил-чорудууга алына ажилдакчыларын турар чаа үлөгөр-майыктар (модельдер) болгаш ол талаа-биле дуржулга солчулганы.

Конференциянын бирги көдөзө бодунун кыска талыктыг илеткелерин өрөдиге амыннын бралакчысы Д. Т. Марченко колдуула өрөдигенин нити күрүнө болгаш республика чөптөгөзү стандарт-чөгөлдөрдөрүн, оларны ажилдакчыларынын аргаларын болгаш Тывада бо талаа-биле нити байдалдын дугайында чугалаан. Өрөдиге стандарттары деп чогул чүд? Ол хой талакы талыктыгы негээр билишкын. Ынчалгаш-лаа бөдүңү-биле алырга, ол — өрөдигенин чыгел нормазы, хемчөзө азы нитиледин

келгенин, оон-биле кады башкылаанкына чогадыкчы хамаарылганын кайды хире негеттинип турарын херечилеп турар-дыр. Ол дугайын конференцияга кол илеткелерин кылган эртемден педагогтар К. В. Салчак, Р. Р. Веган, Г. Д. Сунауй, М. С. Байыр-оол, Г. М. Селиверстова оор амгы үдө өөсөхилге системанында чарытталар, эде көрүүшкү-негге дүштүр эртемге үндө-зилчел чугула айтыргаларын кодургенер. Ылангы ККПИ-нин педагогика кафедрасынын доцентизи, эртемден, башкы К. В. Салчак күрүнө болгаш чер-девикер өрөдиге (регионалдык) стандарттар дугайында чугалап турар. Тыванын байдалына ук үлөгөрлерин ажилдакчыларын чамдык аргаларына доктаган, Оюну-биле алырга, өрөдигенин стандарттары школа түрүндө безин бот-тускай болуп болур, чүд дээрге школаларга өрөникчилер саны безин ден-дөңк эвес, аны-агы тура, анаа чаныс аяк стандарт тургузары берге. Чыжөөлөгө, Төлдө 1300 ажыг өрөникчилер үш амыг школада өрөникчү турда, Мугур-Аксында ол хире санын өрөникчилер чаныс школада өрөникчү турар. Бо чикеттен безин стандарттыг негелделер школа бурууңе-ле дүштөс, манаа чогадыкчы дилөөшкүни кылары чугула алаар деп чүвө бидиңгирди. Оон аныг илеткелчи Тыванын географтыг туржун барымаалап, кожуунарыны оюлгай байдалдарын өрөникчү коруп турган, чүдө оларга таарымчалыг тускай концепцияны ажилдап кылары сумелешпаш, мындг эрелешкенин кылып, Бай-Тайга кожуунун ажил-агыйнын, оон урай-өргө-жилдиг үс-шеверлеринин, даш чоңукчулары болгаш өс-

ке-даа улусчу талантылар-ны чамдыкчалары барым-далага ап, анаа хамаарыштар тускай концепцияны ажилдап кылар деп турар.

Конференцияга кылган илеткелдерден аныяк эртемден, РВБИ-нин этнопедагогика кафедрасынын эрелекчи Г. Д. Сунауйнун «Школа өрөдигезинин системанында этнопедагогика болгаш улусчу педагогиканын чугула айтыргалары» деп темага кылган илеткелчи чыда тургустунуп турар айтыргалары оонагы-биле башкыларын кичөөңгө-биле хаара туткан. Чүдө дээрге этнопедагогика Тыванын өрөдиге системанында чаа тургустунуп, быжыгып турар адыр болур. Ук эртем улусчу педагогика-биле кады национал школанын моон сонгааргы хож-жудданын кол черин ээлээр чугаажок.

Вистин шыкпаш хой националдыг республикага чаныс туттунар дилинче орус дил-ла болгай. Сактырга, орус дилды амыг үдө, ка-жан тына чок ул дилды оо хире бедик денгелге билир апарылга, оон башкыларын улам чингеп орту дег. Ынчалгаш-лаа мында база күрүнө, республика стандарттарынн ой-чижөөңгө хил-маарыштар шиптирлеттин айттыргалар хой дээрин чоочун эртемден башкысы Регина Рафаиловна Веган бодунун илеткелчине айттырмашаан, өрөникчилерин төрөң дилына билгилерин дөңгөрүп, оон орус дилче шиптирлеттин, «чоруп» болурун аргаларына доктаган. Башкы бо айттыргалары Москвага болгаш тускай сайгарылгага кил-чө-дө этнопедагогика, улусчу башкылаанкын, национ-ал өрөдиге дөңгөрүп турар болуусуна, амыг үе-

нин техниктиг чөптөгө-хө-өөскелер чокка, компю-тер системаны чокта, курут аас-биле хой чүвө чедип ап шыдаас бис, ол дээрге бодуну комплекс хемчеглер-нин түнелдине шиптирлеттин болур айтыргалар дээрин ооналап айт-канынар.

Долчулай алырга, чога-дыкчы чорук, чаа-чаа идеялар хөй, оон денин-биле школаларда чаа модельдер (үлөгөр-майыктар), програм-малар, концепциялар база тыптып көп турар, ыналгаш-лаа бо бөгүңү амьдыралга боттандырып чорударда дая-ныр база, өрөдиге номина-лыр, эртем-методиктиг ажил-адр ам-даа чедикшеп турар. Ол шыкпаш, улусчу пе-дагогика талаа-биле ше-велден чөгүм черде ажил-тын чүү болганын, чаныс-рыгымы кандыг болганын, чүдү өлө-хере тыртыл, шип-тирээр чугула дээринин дугайында эртем денгел-диг, ханы сайгарылгалыг түнелдер-даа чок болуп турары, ук айттырганы моон мыай уламчылап, чедик-шинип шиптирлээрине эки салдар чедирбей барып болур. Манаа шенелде эк-спериментилерге чогур тү-нел үндүрүп, үе соглээр ам-даа элек деп база болур. Ынчалгаш-лаа денгелдегил түнелдерин үе-үелен үндү-рүп турары черле артык эвес.

Секция ажилдарынын үе-аниде саял берген башкылар өрөдиге намызын адына чөптүг чөптөгөшкүни кылып, бо хүн-нерге чедир хууш алганын концепция-лаа, өрөдиге ду-гайында Хойлуңуң-даа чок болуп турарын, ук чугула документтерин дарый не-геттинип турарын ооналап айтканынар.

Чап ЧҮДҮМ.

Светлана МОНГУШ.

«КАДАЙ-КЫСКА ХААН-НА МЕН»

ЧУРТТАЛГАГА ЧҮҮ-ДАА ТУРАР

КАДАЙМ мени каапкаш, Кара-Хөлдө ала-шенин ааламче чоруй барган. Бажындай чуну тура: жооп сойгаар сөз чуртукче ич-лаа баспа мен, сөз-биле чурттаас-лаа мен. Сөзүм чагыс уруг боор мени дээни кудайтарымга хөзөөр артып калган. Оюм ох чагы-аын ичкан уруг хөреке-лаа албаан мен, черде арый мо-гатынмычал, чүве болла-ла үчө-нире доданылар мөч-пагыдаар чагыт кижэ бол-гай. Ындымын билир бол-ган булду иштимде ич-лаа дие, чартык ай болган ча-ным-ла кедир ийиан ден бо-лоп каан мен.

Чолаачы кижини аныды-нын чымаштыны чугаалааш кайчаар: кара артен чоруур, кара кожа кедир. Чамдыкта хонду-дүндүр-лаа чоруур укур таварып кедир. Чери-нир чөриге техника үрөжин калырга сугу артып саргарып калган сыгырып олуур-лаа болгай сен. Херелмаа бажы-чынга олура, орай дүме-даа кедирге, аш-чөм, чыдыг оран-сава манат тураар ма-галыг чүве болбайне. Ам-ындыг чүве кайла боор чүгөс бот шимекир апарган. Эп-тон келденарыны оя соп тура, калайым чотукташ, кал-чотыган бүүдү салан турган мен. Бүгүн-чө чөп кедир боор деп болуиму бодум оюмгадым каан, чүчү-чө чөмчү болдан тип алган, гаряиче бачылар турдум. Кежээ бажымын согыларын-га ырактан-ла топтап көрө-мен. Чагындам чырып дивес боора, сөттидим база напарып бады бар аларга. Херелмаа чорутка-ла бир ай болганда чага шөлдөг мен. Дүргөн чанып жөп көр, ажал-агыт сандарып баарыны кырында кедди. Удаас негара, дүжүт аякар үчө база келет болгай. Чаг-гыс кижэ чүгүс-даа күш чөдип чапан тур мен. Буруу-дуг чүве кылашын кижэ болдуума бурган мени ичи-дер ийиан деп бижип каан мен.

Чага чоруткан соонда ий-педая арте берген. Бир ке-жээ байымында телевизор көрүп олурумда ажиж сокта-ан кырында — ийи оол ки-рип келди. Бирээзи Хөгел-маанын угбанын огу Шол-бай болган. Аш-чөм ижи, араваста чугаалааш олураган бис. Херелмаанын дугайында чугаалаан үчүп кедир ити бо-длоомго-ла сурап. Шыдал ушталган каан:

— Мээң калайым мылар чуртукче сурганчылаа то-дурткан сурап болуп, чүү кокут саалат чоруй кижэ напарып бол? — деп чугаа-лааш. Шолбайны аршичте төрдүм.

— Калай уруу Херелмаа

Шар-үе чеже-даа берге болза, хол салдынып болбас, кижэ бурзуу бодунун ажилын кызып кылыр ужурулг деп болаар мен. Таражи кижэ таразын тарыыр, эмчи кижэ улус эм-нээр, малчын кижэ малын азыраар, а чогаал-чы кижэ чогаалын бижир. Мен бодум хуум-чы баштак болган, шоолугулг кыска чечен чугаалар бижирин кагбаан мен. Өөргөн-таным канчаар, өртөөр эвес, баглар эвес дээр шыкажык. Номнар база кижилер шыкаш атгы болур. Бижип турар номуну «Кадай-кыска хаан-на мен» деп алап каан мен. Бо чечен чугаалар чоокку үелде тускай дептер кылыр үчүп кедирин азаан херээ чок. Коозурал колдан, өртеке-үне калчааран, эрийн ашкан далай шыкаш, эзер алган ашкытшкан, апарган үеде чорук чогулду алтыр берге-дөөн.

Ам ол номундан «Чуртталгага чүү-даа ту-рар» деп чечен чугааны номчукчуларга сөн-нөзирин чөпсөөр көрүсөр. Хирем ындыг кижэ-дир мен, хиремни бербес силер, шаам ындыг кижэ-дир мен чалгыттына бербес силер.

Танды сынынын бедин дег, далай суунун терени дег хүндүктөл-биле «Шын» солууну номчукчуларыннайгылыш чок айбычы, баштак болган шоолдукчу Василий Монгуш шын.

рымаа чүүе чагыт уруг: «мени суура чоруп ап агар сикер бө деп айтырган

— Алап ашаар дүлөй бербес болза, аш-ла агай мен — дидим.

Орук-суур чугаалаашы то-руурума, уругуну-ламылар бидине берген: бо мыдым чаа эмчи умдидешир доос-кап, ий дугаар курска тур-ган өгөнип алган, сургуу доо-дуул турган, чарын алган. Ам бистия суура несиюлай берген фелдшер-ини орунда негара бурган ажилдап өгөдөөн Айлан дээр уруг болган. Ол мөң дугайында сонурган айты-раарга, база тө каал берген мен. Чагырган чор, чажы-рар-даа дээр болдуума, суу-рун хончулары дөмөй-лө мурун билаажыл чугаалап каантар-ла болгай.

Хүнер-ичнаар шуужун чоруп-ла турган. Чөпсөөр шөлдө алар үем чокудуан олураган. Бир кежээ бажы-чынга чачым Чимистей те-дип келген, сөсө оола чагы-гыс катал-лаа болла кижэ-дир өлүгүлө мөчтөрип калай дөш оукчулар тазалап баган. Улаваанга чөпсөөр кириптерин билес, чачым чугааны эгеден:

— Чөмө мичпан чачынаа чоруп сен. Болот. Эгеден алар болза акылдар. Бистия мында шөлдө чөриде өлүр чурттуг мурун ажилдап кел-дирим. Мурунда өлбүсө-биле арый таарышпай ба-рар хире. Ам канчаар, амы-ралда чүү турбас боор. Бис ол уругуу сөзгө айты-

ар кижини чедер-чөтөзүн кадайып артык кым-даа билбес боор чүве...

Баштай алап кайтап калган олуур мен. Келген аалчыларым байыркы чонун бачы-соонда бежи дым ур шимче-водим. Айдамын бөгүн көрүп олурумыга, хоомай энес уруг болган: карактары бича берген чотура-ла, дурт-сыны шөлдөг элтиг-ханыг, эмг-тоштук. Чагы-га аш-лаа өртөн боар.

Алды хоук боданын ба-нын турунда, шөлдөөр үем чөдип келген. Акым аг-ган, Кара-Хөд кайы сен дээр чорупкан мен. Каш чыл до-руугаар күдөөлөп мөө тур-ган суурума шала кежээ че-дип келдим. Херелмаа суу-рун херимини аштыге ки-рип эзиремге. Көстүк дээр калдар иди мени тапып каап, унаштыр олурап. Ар-ным чыгалт, кылшаттайып туруп берген. Шак ол душта Херелмаа керемдизай үне халып келет:

— Алай, алай! — деп белин агары кааппан. Ону дыйнап каан, алаа база бо-дуу-лаап чүмө манайп кел-ди. Менде-лаа содоткан чүгө чок уду-делок көрүп чүгө чок каттырып түр бис.

— Кирүшө-өлөткөңөр бөр ийи чыл чедер берген. Херел — деп, чугааны бир дуга-рында өгөдөөн мен.

— Ийи чыл дөрт хоук он ийи шак — деп. Хөгелмаа немен каан.

ЧУГАА-СООТ-БИЛЕ до-ган кежээни артыктып эскербоон мел. Чагы-маанын ала-вези меля чал-гыс-даа сөс-биле төмөлдөөн. Биез төвөр кокуму дээр ты-дыг-чымчак сөстөрү төвөр болган.

— Брак орук чораял кижэ турункан боор сен. Даштын херим казанан бажы бар, алаа сөзү чыттырып каай-дөөн. Херелмаа мени эл-етип алган үчүпкөн. Иштини ар-гыс-кай аакоо бичи ба-жында бир стол ийи санды, диван орви бар болган.

— Дүүе дүмө сөнө чөдөп катар кылдыр дүмө, бөгүн бо олуни эжи каан чла чоорган чанып каан мен. Бол-лат. Дамчыр чугаа дин-наарыга сөнө өгөдөр деп турар дээрди, шын бет — деп айтырган.

— Ону канчан билир ал-ды? — деп элдесипти ай-тырдим.

Дамчыр чугаа далай чалгыт деп чүмө бар шы-кажык. Алар кулаж дыйнаар, ала кари көр болгай. Чүү урук аш-лаа, хөдөр-өчөмө. Айдамын бодуну, оол негеделин дугайып ажиы-биле чугаалап берген мен. Херелмаа кааа балып китимге каттырып катты-рып, мээң бажымын суйбап каан.

— Бир эвес эки харапте-ристика берип каар болду-м, эми калайдыг алаар, багайым берип каар болду-м, койт-куруг боор шы-кажык аае? — дээр харапте-орун мен. Келген аалчыларым байыркы чонун бачы-соонда бежи дым ур шимче-водим. Айдамын бөгүн көрүп олурумыга, хоомай энес уруг болган: карактары бича берген чотура-ла, дурт-сыны шөлдөг элтиг-ханыг, эмг-тоштук. Чагы-га аш-лаа өртөн боар.

УТПАЙН ЧОР МЕН КАПИТАН КЕЧИЛ-ОЛГА

- Хелдергея алдар-мактыг, малчын ээни, Баян-Кодум уруг дарган тарачыны Балдай ашак Кежи-огулун фронтуге Хей-аат кирип үдөн турган, утпайн чор бис.
- Тайбын ойну халауткан карайгы дуп Дайын-чалай, алаан ортун дурген жөрге, Ауттыг шериг кежээн баштап, командирлөөм, Айттанган сен, үдөн каан бис, утпайн чор бис.
- Ада-чуртуу камгалаар деп айткангышты, Арааттын амыр-дын чок аштан, ширби, Акм-дуяма Совет шериг аразынга Алдар-аттыг тулуштунар, утпайн чор бис.
- Ханын дайын шөлдеринге эрес-дизим, Хартыга дег аштар биле шүргөдөшүм, Магачылар — фашистери кыра шалчип, Мадырдыг тулуштунар, утпайн чор бис.
- Оттуу чага эрес-дизим мадырдымын Орепнери өгөлдө турдуу, чоргаараа бис, Оран-чуртка тийдегелин изиререге, Олбук чакташ уткулауусу, утпайн чор бис.
- Эки тура текалоруну-ахтыг шериг Эрес-ланин шыраа коллат оолдар, кыстар — Көп-оолдар арамыста мөңгө чөлдөр — Кежээ шалга чоргааранын, утпайн чор бис.

Василий ДАМДЫН.ООЛ.

АРТЫП КАЛГАН ЧУРТТАЛГАМНЫ...

- Аллап харын дөвүнчүмө Ашак болган чүткүр ор мен, Эжиж келеш, хая көр мен, Эрткен оруум марган даяр...
- Эрткен оруум марган даяр, Эжиж бар, багай бар, Эзартымме алып-лаа, Эктам-ойлум чүткөп эрткен.
- Эктам-ойлум чүткөп эрткен Элтип келбес бодушчулар Амдыралды шыгып оруу Айтып берип өөртөк.
- Айтып берип өөртөк, Айлар, кылдар эрткен түдүм, Азыл, чораян орунтарым, Адышта дег мөстүп чоруур.
- Адышта дег мөстүп чоруур, Адышта дег мөстүп чоруур, Адышта дег мөстүп чоруур.
- Адышта дег мөстүп чоруур, Адышта дег мөстүп чоруур, Адышта дег мөстүп чоруур.

Мадыр-оол ДАМДЫН. Өлүр кыжуу. Хадагайты суур.

Ындыг база болгулаар

СТАКАНГА КУДАР ЭВЕС...

Амдыралга чүү-даа ту-рар: ас-кейик-даа сөнө манат турар, ашыл-хаан-даа кедер чорра хонду-де. Ыччалаа даа кижини, сөд-мил-чолу кодууна-ла оол бодуудан хамыжарып чугаа-жок. А оюу бажылар ко-жүк берге керек болаар ийи, чүгө дээрге бугу-ле чүве кижини сатыны шыкаш болур чүве кайда боор.

— Бир ле катап мени шөлөвнис директору кел-дирши.

— Кокуму төүндө музей-ли өрөнникчилерге көр-гүсө, оол мрак эвесте тайгаша даштагыр-лаш кы-линер, чоокта чаа болуп эрткен олимшайдагы тилде-чилерин бирээзи склярин класстын өрөнникчи-ери ле болган болгай, башка, эдус олурунунга таарыштыр де-ри каан мажынаын со-во-до директору бээр болду — деп-ле бо.

Чүү деп чүү дээр боор —

өөрөнникчилерим эдерткеш, кокуму төүндө музей-ли өрөнникчилерге көр-гүсө, оол мрак эвесте тайгаша даштагыр-лаш кы-линер, чоокта чаа болуп эрткен олимшайдагы тилде-чилерин бирээзи склярин класстын өрөнникчи-ери ле болган болгай, башка, эдус олурунунга таарыштыр де-ри каан мажынаын со-во-до директору бээр болду — деп-ле бо.

Чүү деп чүү дээр боор —

чынны туруушта, чүү мажынаа бола халдын өгө-дө. Соколуусурун аныкы чолаачым оол келеш, ма-жынаа шык-лаа алуур тыртып берди ийи о. Ам-раамымыс-даа аажок. Чо-лаачымы шоолуг кыт чок кижэ болган. Аныкы чолаачыны мактап, хөрепте-диде-даа. Черде чолаачылар ындаг ууус: бот-буттарына дуулаажыны хулаагези кылдыр санаарлар. Ычча-ган ол аныкы чолаачы өө-рөнникчилерине кады бар-дурун, өөрүч четтиришикти илдеттирип ои. Оол мындаг сөстөрү өмкө улаштыр кел-ди: «Четтирими ден сөүлөрү кириктан алар эвес, стаякы кулар эвес». Алайы тынжына-на барган мен. Өөрөнникчилерим көрүмте, улар база-ла ол сөстөрүн уткаын билбөөр хөвөгөдө.

Аныкы чолаачы мөчө шө-лөк хөвөгөдө көрүп, мажы-нааын ажалдашкан, халын ийи болду. «Боода өө-рөн-никчилер араамы оол чугаалап турар сөстөрүн өң-чүткүр, урулар оу та кан-чаар билбес» деп боол чорума, оир оол-даа аны-гыны салып-ла дүжүрүдү: «Ошкым, өөрүч четтиришик-тин сөстөрүнө иччаар база харажылар боор чүмө-ар аа? Харажктан алар эвес, ста-каны кулар эвес деп чүү дээр сактар?

— Аныкы кижэ-дир ийи, оолдар, чүмө ар чедир олодоюн кодуманын дм, мичаан-лаа биске дык ду-ла-ды шыкажыл-деп, оларны оюлуктарыны кылдыттым.

— Ол бөс-даа анык бол-за, өөрүч четтиришикти и-ччаар харажылар эртен пок. А чүмө ол сөстү кармыкы болган стаякына немес амыг, ланын ол ден аныгыраа чолаачыны кырып берди.

— Нарыктан алар эвес дээр — аны эвеси-тур дээр ои. А стаякы кулар эвес дээрге, арга эвеси-тур дээр ол кире-дир Чоор силер оол, амдырал оу сөрдөй каар болаар ийи, урулар, ичча-ларан чөлдөй албаар — деп, оолду чолаачы оларга чагы-ды ийи — дээр, бажы ду-мамыс чугаалаш доосту.

Мадыр-оол КАЛЧАН.

АМ-НА ШҮҮҢМЕ

Шоолуг

Ындыг-ла мрак эвесте чүмө ийи, эс тургустуулукум үезиле.

Бир ле катап саял-шүгүмчүлөп дээрде амыс сая дээр Дамбай даргавис (ол күбү эргелекчи) черде ындыг, шы-кел чоруй чакы-биле:

— Шак бо суму даргавис Чугуар биле салбыр эргелекчи Самба ийи шайшыгылары кайчар эвес мен шүмө! — деп кыжына-дыр

— Канчант сен? — дийтывен.

— Шүгүмчүлөй чидик оду биле оя-хөртөдөр мөп. Баштагы хураалга салба бериптер мен.

— Чүү дээр?

— Күбү сөнтөгөйиче сатып салбастар-дыр. Салбыр даргавис сумже чаа каар, суму даргавис культура кидя-зыне чаа каар, культура чери демги даргавис келдир ийилээр... Черде хорангы ана! Оларын октажыр бэм-бүү мен бе теветкээр төвө мен бе?

Дамбай даргависты шак мынаар кыжгангында бээр чөртө чыл ашкан. Ол араамыда чангыс-ла, ийи-лаа эвес, таныт-лаа дээр хураал эртен. Баштагы хураалга Самба биле Чугуару салба бериптер дээрге Дамбайга шала э-дөк болган. Чүгө дээрге оол муруну чарымында ол ийи дар-га кокуму чөртөгө хураал ороан, илбү. культура-даа ажилдап эки, күбү эргелекчи Дамбай даргалаа кымыкы кижэ деп мактап ууус боол-тур. Чогуна-на оол ужуи Дамбай даргавис «баштагы хураалга салба бээр» дээр кыжанынын оду иччаар өшкөн Ыччалаа-ла оол үр бол-баан. Катап база хип үлген. Чүгө дээрге суму даргавис Чугуар «Дамбайды кокуму хураалга алаасалар аараж таарыштыр мактап мен» дээр, а салбыр даргавис Самба «Дамбайнын калуу хамаанок, мөл-маган саяар дээр сал-дагып тур мен» деп олурамы дыйнашын келген.

Шак ол «өскөргөчү» чорукта Дамбайнын чеди өкөмө чөлдөзү тура халып келген: «Амыктыг чүмөсери амыл шүмө! Чүгө хураал кезин, шүгүмчүлөдөй чидик оду-биле!» — деп, Дамбай база катап кыжганган. Ыччалаа-ла оол база чүмө үмөмөн. Чүгө дээрге Чугуар даргавис «ма-маган саяар» деп ортаны ужурулг чүмө боол-тур. Дара-зында хураалга суурла чурттан турар хамаатыларын дуу-ла мөдди икитини мөдди аныгар, оларын сал-түдүчү толарды дугайында чугаалажыр деп чымыг болган. Оо-на харын Дамбайнын бажына чалын мажынаа аламын аламынла тургузул каан, кош чүүмө мажы шайырап кылды-ган.

Хайлыг, оол база чүү-даа бүтүсөн. Чүгө дээрге тапты-ла ол үед Дамбайнын кулааны сококта чөлдөг чөмө чаа ма-жынааларын совоктон муракчы амын чолаачыларга бээр дээр-дир деп чугаа дыйналып келген. А дөмгө ол муракчы амын чолаачыларын араамыда Дамбай дар-гавис огуу база бар болгай. Дамбай дарга ичкан: «Кал-чан билер, олгым чаа мажына-техника-ла чаштай» бээр чалаа» дээр сөткө биле Самба Чугуар ийи даргавис «эс бээр» даразында хураалга ичкан ичкан алган.

Илет, хураал келеш... Ыччалаа-ла Дамбайнын аш-чө-чү-лаа напар харын чок болган. Чүгө дээрге оол чангыс-дайымын оу чангыс огуу суму даргавис Чугуар и ууу-чу-де куу-дой дүжүрөп дөй б-ореп чүмө боол-тур. Ичкан келдир, Чугуар биле Самба ийи шайшыклар чөлдө-ла салбыр, суму даргавис болза, Дамбайнын акусун кары кудалары болур ичканым.

Чан ЧУЛУМ.

СОУУРГАКТАРГА

ЫТСЫГ БОЛБА, ХАВАНЗЫГ БОЛ

Кыдаттын, Вьетнамын, Моолдуу, Соуу, Муруу, Косованын, Сингапурун, Ая календарымыз чурттан чоруй дөдөнчө өскөлдө чурттарыны уласты, а чангыс болган Чаа чыды ийири 31-ле дөмдөгөзүн болган. Ол байы-лаады кылдаттар — сактын байымы, вьетнамын — 131, а моолдар болган калыклар — Патаи Сар дээр. Чаа чыды азия чурттарына а канчаар уткааным? Ол дугайында «Ытсыг болба, хаванзыг бол» деп эгелем мээ Меккедан телестайн дашчытыр келген, оу кыскамы биле тапшырарал:

КЫДАТ, Хаван чыды — ба-была, ас келеткир болу-рунун чыды. Реформанын 15-ажыг чыды чорудун кел-ген кылдаттарда хаван эди арбай Эч хол чангымы — ижрганварга байыр чедирери,

нат-чымс азы нотаалар кы-рынга чыгар салган бөлөкөс ооз. Эки амдырал, оуу, икитини оорулуугу келээни деп алап-боору турган.

МООЛ, Чагана Сар боду-дууде чыдылган эдере кижы-ли — чыдылган, артымын, башканы, эмине, тода-радыр, эрткен чыдылган эдере кижыи Баттула бол-ган. Эмчи-мергөндөдө, ий-дыг ур эвесте кокуму хур-шын дөдөнчө сөткөчү оол оу-сигелден болган мине-ралдардан эмгер кылдыр хуу даргавис амыктып алган ашылдан турар.

ЫТ-СЫГ, Шүтүтүг дүвү-рүзүн, хөлдөшкөн үндүр аныктарыны ажалгаарын эрге-кагырлар хараан. Ыч-чөмүш бажы бичиш, өрт чөмүш чоруктар эвеш болга. Хуу сөктөр маня холбашк и чыдырын эгелеш алган. Бо аткан дег даямдар ойнааган

тарын үчү мажытофига бийиктеш, дөдөдөдөн эс-ре-ре сакын турган. Шиме-лөөн чок бо-мүрдө канчап турарал?

ИНДОНЕЗИЯ, Ол чурттуу паншымалаа дикажарга до-роган сүтүр чачы сокум-дугаан, чачы черлерин ол-го-во-алган, чырык ошкен. Болуусу аям кокуму боор. Ая календарын бугулар Чаа чыл дүндөдө чачы чыгары болган дүжүт болган сөдөнү ийи ийи-лаа кээр чүмө. Ичча-жыныны бүгү кижилер е дилеш беривис, кийи бүгү дүмө чөмөкө келер деп ки-ла-алдын напар-биде на-саттан дугайын ээси «ло Лим чугаалаан. Чаа чыды оол чангыс мындык болган. «Оо-ла» чымычалык болуур, чүү-даа чүмөс сокумгаарып ичкар, чүмөс Көргөчөдө болб шын, частарымы дээр өскө өөрчү-ө-нү кокумчаар. Вуджоннар чыдыры, үрлөшкөн чыке-тик алаптар чалаш чок ол-лур чыла-кыр.

Азия чурттарында иччыл-биле хөрдөжү чонун тургу-зуугу эгелешкенин калбары, а эр уластар кижэ төрөлө-төшүн өмрүкчылдыг кезин те кээргөчө болла эки.

Чангысдарыныр дөдөкө мад хунадууя Р. Энееринер бажынынын кайбар, амы-ралдарып үстүргө эеп эе-ринер бургулаачылар бажы-нын ултары.

Алесей АИР белегиз и.

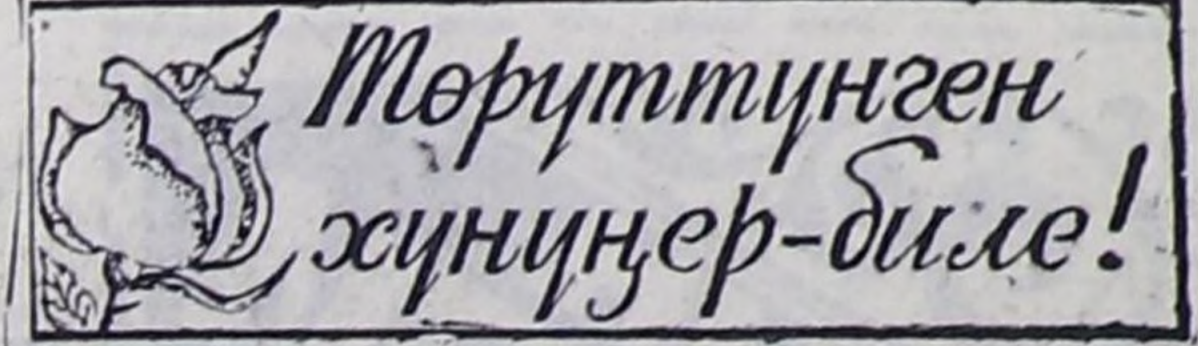
31 МҮН 500 ДОЛЛАР ӨРТЕКТИГ АРАГА

НЬЮ-ЙОРК, РосИТА. ШТА-ның корреспондентис Алесей АГУФЕЕВ. 1985 чыда бугурун үндүрөн беш дикр шалыг француз ара-нын «Юль» аускомонга 31 мүн 500 долларга сактап

Чан ЧУЛУМ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

«Шын» солун неделя дургузунда телекөрүкчүлөргө (Февраль 13-тен 19-ка чедир)

Понедельник

16.00 Челиншикниң шаты, 16.40 Мэц күзелинниң ойнар-кызы...

22.00 Спортту уик-энд, 22.15 Финляндия Республикасы Президентиниң...

8.20 Сылдыстар чугаалап тур, 8.25 Телесолун, 8.30 Ажыл-хөрокчи кижилериниң үези...

17.20 «Тыва» канал, 17.30 «Тыва чөрдө», 17.40 Уругларга фильм, 18.10 Күрүпе Думазы...

21.50 Автомиг, 22.00 Ретун чоңка, 23.05 «Декабристтерниң бажынынга чудалар кыва бээр»...

Вторник

15.50 16.52, 17.52, 18.52 МЕДЭЭЛЕР, 16.00 Домисолья, 16.30 Илби-шиялиг делегей азы...

21.00 КЕ, 21.40 Кижилерниң боттарыш-лап, 21.50 Кино вепи, «Оорлар»...

8.00, 10.00, 23.00 МЕДЭЭЛЕР, 8.20 Сылдыстар чугаалап тур, 8.25 Уенин агымы...

18.00 Мультифильм, 18.15 «Экономика болгаш амьдырал», 18.45 Дорт эфирде Серенот башкы...

23.30 «Тулган шпич», Уран-чечен фильм, 00.30 Уенин агымы, 00.35 Таныырыс кайгамчык үшпер...

Среда

15.50, 16.52, 17.52, 18.52 МЕДЭЭЛЕР, 16.00 Кор. ылпа, 16.20 «Эртенке үезе аяа-чорук»...

23.25 Александр Морозовтун хрусталь илчирбелери, 23.52 Делегей бөгүн, 00.00 Александр Морозовтун...

8.30 Ажыл-хөрокчи кижилериниң үези, 9.00 ЭИ-би-синиң медээлери, 9.25 Эвек үе...

17.20 МЕДЭЭЛЕР, 17.30 Уругларга фильм, 17.45 Анатолий Кюгарыш амыдырал...

23.05 Чет-чөрдө репортажтар, 23.15 Автомиг, 23.20 Рок-тайм, 23.50 «ЭК»...

Четверг

16.30 Золушканың балында, 17.00 Компьютер-холл, 17.20 «Элен болгаш оолдар»...

23.05 ужурашканың Г. Боровиктун автор программасы, 23.15 «Бүгү сылдыстар» кабары...

8.30 Ажыл-хөрокчи кижилериниң үези, 9.00 ЭИ-би-синиң медээлери, 9.25 Шут чакыт...

16.30 «Вирги лубль», 17.00 Медээлер, «Тыва» канал, 17.20 Медээлер...

В. Куркованың программасы, 23.05 Автомиг, 23.10 Юниор-биле чугаа, 23.25 Алтунга...

Пятница

15.52, 17.52, 18.52 Медээлер, 16.00 Уругларга фильм, 17.05 Рок-урок, 18.00 Кижини болгаш хоойлу...

23.10 А Любимов-биле «Уезд-бодал», 23.52 Делегей бөгүн, 00.00 Музобоз, 00.40 Уауг кижилерге мультфильм...

8.25 Телесолун, 8.30 Ажыл-хөрокчи кижилериниң үези, 9.00 ЭИ-би-синиң медээлери...

17.00 Медээлер, «Тыва» канал, 17.20 Медээлер, 17.30 Уругларга фильм...

21.30 «Шак ол хүнде...», 21.35 «Ураб Соткилава көргүзүп тур», 22.05 «Алар», 23.05 «Шериг курьер»...

Суббота

11.00 Эртенги почта, 11.30 Келер үениң делегейи, 11.55 Узунтөлийиң чокка, 12.05 Снак...

22.45 Каткы панорамазы, 23.40 Маталор, 00.35 Пресс-экспресс, 00.45 «Ангелиң чүрөс»...

9.10 Пилатрим, 9.55 Фристайл, Делегей чемпионнады, 10.35 Музыка экспромту...

17.05 Хун бүрүдө байырлап, 17.20 Вавилон оюннары, «Гладиаторлар»...

18.05 «Русалочка», «Өдүрктөр төгүзү», 18.00 Хун бүрүдө байырлап, 19.15 Литература даяшыкшы...

Воскресенье

10.30 Ам дээрзинде шутузу бажынында, 11.00 Эртенги сымды, 11.50 Шыргалка, 11.55 Делегей географиясы...

14.55 «Пакохотас», Мультфильм, 15.55 Бятлон, Делегей чемпионнады, 18.00 Аян-чорукчулар клубу...

23.40 «Эй, ол чарыкта эриктө уду!» Мультфильм, 00.00 «Баштайгы көрүштөш аныкшыла»...

10.15 Экин, Европа, 10.45 Алы-баты, 11.15 Удуг хөккэй, 11.55 Кип-антракт...

18.05 «Русалочка», «Өдүрктөр төгүзү», 18.00 Хун бүрүдө байырлап, 19.15 Литература даяшыкшы...

КИНО

ФЕВРАЛЬ 14-ДЕ «НАПЫРАЛ»: «Неведомые узары», 10.00, 12.30, 15.00, 17.30 шактарда...

14.55 «Пакохотас», Мультфильм, 15.55 Бятлон, Делегей чемпионнады, 18.00 Аян-чорукчулар клубу...

23.40 «Эй, ол чарыкта эриктө уду!» Мультфильм, 00.00 «Баштайгы көрүштөш аныкшыла»...

10.15 Экин, Европа, 10.45 Алы-баты, 11.15 Удуг хөккэй, 11.55 Кип-антракт...

18.05 «Русалочка», «Өдүрктөр төгүзү», 18.00 Хун бүрүдө байырлап, 19.15 Литература даяшыкшы...

Бистия думавыс Зоя Притовна БАДЫВШЕН февраль 13-те 40 харлаар. Ол Мөңгү-Тайга кожуунуң эмелгезинге 19 чыл иштинде сөстралап келген...

Бистия чөстөвс Тимофей Шинд-оолович САНДАН бөгүн төртүттүнгөн кижж. Чөстөвс Каа-Хем кожуунуң Бүрөп-Хем шкылааның директоруна ачылаан чорур...

Бистия хундууг ачавыс, чөстөвс Николай Баймыс-оолович ДОНГАК дунуң 40 харлаан. Хей чылдар иштинде хоорайны иштики хөроктер кылдынып эки аялыгды алып, шаңнал-макталды ачылаан чорур...

Тыва Республиканың Культура, кино болгаш туризм амызы Ада-чурттуң Улуг-дайынынга Тивилегениң 50 чыл юбилейинге алдырдып, келээниң культура олагарының республика көрүлдө-конкурусуң чарлаан...

Көрүлдө-конкурсуңа культураның бүгү олагары киржир, хуусаның 1995 чылдың февраль айлаң декабрь айга чедир КӨРҮЛДӨ-КОНКУРСУН СУРУЛАЗЫ: — хову турлагарына, бриталаарга халдырыла лекчелин белидери...

Көрүлдө-конкурсуңа культураның бүгү олагары киржир, хуусаның 1995 чылдың февраль айлаң декабрь айга чедир КӨРҮЛДӨ-КОНКУРСУН СУРУЛАЗЫ: — хову турлагарына, бриталаарга халдырыла лекчелин белидери...

Көрүлдө-конкурсуңа культураның бүгү олагары киржир, хуусаның 1995 чылдың февраль айлаң декабрь айга чедир КӨРҮЛДӨ-КОНКУРСУН СУРУЛАЗЫ: — хову турлагарына, бриталаарга халдырыла лекчелин белидери...

Тыва Республиканың фольклор-этнография төвүнге ачылаары-биле салым-чаяныг, бурунгу тыва ёзу-чурумну эки билир аныктарны чалап тур бис.

Хүлээп алырынның негелделери мындыг: 1. Сыгырт, хөмөйлээр, каргыраалаар база улустун аяны-биле ырлаары. 2. Тыва хөгжүм хөрокселеринге ойнап билири. 3. Шериг албан-хүлээлгезин эрттирген аныктарны кээри күзениңи.

ХҮЛЭЭП АЛЫР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Сергей Порбю аттыг улусчу чогаалыга бажыны, 3 дугаар каът 2 а дугаарлыг өрөөл. Телефоннары: 3-09-01 (бажында дугаары), 2-10-59 (ажылдар черде дугаары).

Шиялиге февраль 16-17 хуннеринде, 14.00 шакта болур. Мөңгү-Тайга кожуунуң Мугур-Аксында топ эмелгезиниң коллективни аяла хей чылдарда ачылаан чоран Шиялда Микин-оолович БИЧЕ-ООЛ (ТОПОВЫНЦ) хөроктер негезиниң даяшыгына, оон төрелдеринге, чок кижилеринге, эш-өрөөтө ханы кайжымдалы илердин тур.

АГАР САНЫ: «Тыва соцбанк» № 363505

Тыва Республиканың Парлаалга болгаш информация чөстөвс Тыва дөвөсүң аргалдында бүртүктеттинген. Бүртүктеттинген дугаары — Т-00007

Тыва Республиканың Парлаалга болгаш информация чөстөвс Тыва дөвөсүң аргалдында бүртүктеттинген. Бүртүктеттинген дугаары — Т-00007